

Anadolu Selçuklu Taçkapılarında Yer Alan Motiflerin Sofra Seramiği Yüzey Tasarımlarına Yansımalarının İncelenmesi

Examination of Motives in Anatolian Seljuk Crowngates and Application Example of Ceramic Surface Design

Nurcan YILDIZ*
Prof. Dr. Levent MERCİN**

DOI: 10.46641/medeniyetsanat.1295347

Araştırma Makalesi / Research Article

Öz

Seramik insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan, her dönemde çeşitli desen, form ve renklerde kullanılmakta olan bir malzeme olma özelliğine sahiptir. Bulunduğu dönemden günümüze kadarki süreçte birçok değişim yaşayan seramikler çeşitlenmiş ve endüstri alanlarında da kullanılmaya başlanmıştır. Endüstriyel alandaki seramiğin kullanım biçimlerinden biri sofraya seramiği sektörüdür. Sofra seramiği yüzey dekor tasarımlarının hazırlanma aşamasında tasarımcılar pek çok şeyden ilham almıştır. Bu noktadan hareket ile bunlardan birisi de yaşadığımız coğrafyaya ait olan mimari eserler üzerine yer alan motif, simge ve sembollerden esinlenerek özgün dekor tasarımları oluşturulmasıdır. Anadolu toprakları birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış geniş bir kültürel mirasa sahip olan coğrafi bir bölge özelliği taşımaktadır. Bu coğrafi bölgede yaşayan en önemli uygarlıklardan biri de Anadolu Selçukluları Uygarlığı olmuştur. Bulunduğu dönemde pek çok mimari yapıyı ve sanat eserini geleceğe miras bırakan bu uygarlığın eserlerinde kullanmış olduğu motif, simge ve semboller ile günümüz tasarımcılarına ilham kaynağı olduğu düşünülmektedir. Her geçen gün değişimler göstererek ilerleyen sofraya seramiği sektöründe de bu motif, simge ve semboller dekor tasarımlarında kullanılarak, hem tarihi mirasımızı farklı bir yaklaşım ile günümüze taşınması, hem de yapılacak ihracat sayesinde tarihi değerlerimizin sembollerinin ve hikâyelerinin dolaylı olarak dünyaya tanıtılması bir gerekeç olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmada tarama modellerinden ilgili literatürün incelenmesi ve nitel araştırma yöntemlerinden gözlem ve eser analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Yapılan incelemeler doğrultusunda Anadolu Selçuklu mimari yapılarının en önemli parçası olan taç kapılar üzerinde yer alan motif, simge ve sembollerden yola çıkılarak yeni yüzey dekor tasarımları hazırlanmış, baskısı yapılmış ve analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dekor Tasarımı, Tasarım, Sofra Seramiği, Seramik

Abstract

Ceramic is a material that has a history as old as human history and is used in various patterns, forms, and colors in every period. Ceramics, which have undergone many changes from their existence to the present, have diversified and started to be used in industrial areas. One of the uses of ceramics in the industrial field is the tableware ceramics sector. While preparing table ceramic surface decor designs, designers were inspired by many things. From this point of view, one of them is the creation of original decor designs inspired by the motifs, symbols, and symbols on architectural works belonging to the geography we live in. Anatolian lands have the characteristics of a geographical region that has hosted many civilizations and has a wide cultural

Bu makale "Anadolu Selçuklu Taç Kapılarında Yer Alan Motiflerin İncelenmesi ve Seramik Yüzey Tasarımı Uygulama Örneği" adlı tezden üretilmiştir.

* Keramika Tasarım Merkezi, tasarim2@keramika.com.tr, ORCID: 0000-0003-3777-052X

** Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, ORCID: 0000-0001-5721-6054

heritage. One of the most important civilizations living in this geographical region was the Anatolian Seljuk Civilization. It is thought that he is a source of inspiration for today's designers with the motifs, symbols, and symbols he used in the works of this civilization, which left many architectural structures and works of art to the future. In the tableware sector, which is changing day by day, these motifs, symbols, and symbols are used in decor designs, both bringing our historical heritage to the present with a different approach and indirectly introducing the symbols and stories of our historical values to the world through exports has been done. In this study, the examination of the relevant literature from scanning models and the observation and artifact analysis technique from qualitative research methods were used. In line with the examinations, new surface decoration designs were prepared, printed, and analyzed based on the motifs, symbols, and symbols on the crown doors, which are the most important parts of Anatolian Seljuk architectural structures.

Keywords: *Decor Design, Design, Dinnerware, Ceramics*

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan seramik sanatı, çeşitli teknikler, formlar ve dekorlama teknikleriyle birçok alanda farklı ve özgün örnekler ortaya konularak devam etmektedir. Geçmişten günümüze kadar gelen seramik sanatı ürünleri, üretildiği dönemin kültürel, dini ve sosyo-ekonomik yapısını yansıtan ve günümüze taşıyan birer kaynak niteliğindedir.

Geçmişte elle şekillendirilen ve dekorlanan seramik ürünler, günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte, özellikle endüstriye dayalı seri üretim aşamasında, farklı üretim teknikleri ile üreilmeye başlanmıştır. Bu üretim biçimi, el ile yapılamayan tasarımları ortaya koyabilmeyi sağladığı gibi sayı ve farklı tasarım örneklerini üretebilmeyi de sağlamıştır. Ancak bu durum rekabeti de beraberinde getirmiştir. İletişim olanaklarının gelişmesi, ticaret biçimlerinin zenginliği bu rekabeti daha da arttırmıştır. Bu rekabet ortamından etkilenen en önemli sektörlerden biri de sofraya seramiği sektörüdür.

Rekabetin artması ve hızlı tüketim çağına endüstriyel ürünlerden biri olan sofraya seramiği ürünleri üzerinde yarattığı etki, özellikle sofraya seramiği dekor tasarımları konusunda dekor tasarımcılarının yüzleşmek durumunda kaldığı önemli bir problemdir. Bu problemi çözebilmek için tasarımcılar doğadan, kültürden, trend olan tekstil gibi moda ürünlerden, teknolojinin üretim sürecinde sunduğu olanaklardan vb. pek çok şeyden ilham almaktadır; bunlardan biri de tarihi eserler ve bu eserler üzerindeki motifler, semboller, yazı ve dokular olmaktadır.

Anadolu toprakları pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış zengin kültürel mirasa sahip bir coğrafyadır. Bu uygarlıkların en önemlilerinden biri Anadolu Selçuklularıdır. Anadolu Selçukluları hem işlevi hem de özgün özellikleri ile pek çok mimari yapı, yapı ögesi ve bunlara bağlı sanat eserini kültürel miras olarak bırakmıştır. Anadolu Selçuklularının Dünya kültürel mirasına bıraktığı yapı öğelerinden biri taç kapılardır. Taç kapılar, özgün taş işçiliğinin sergilendiği, adeta bağımsız anıtsal bir yapı gibi ana yapıyı bütünleyen bir yapı ögesidir. Bu yapı ögesinde bulunan motif, sembol, yazı ve dokular günümüzde birçok tasarımcı tarafından farklı materyaller üzerinde anlamsal ve şekilsel olarak kullanılmaktadır. Ancak son yıllarda hem rekabetçi olan hem de gelişen sofraya seramiği sektöründe bu yapı ve öğelerinde bulunan motif, sembol, simge ve dokuların pek kullanılmadığı söylenebilir.

Bu araştırmada, Anadolu Selçuklu mimarisinin en tipik özelliklerinden birini yansıtan taç kapılar üzerinde bulunan motif, sembol, yazı ve dokuları incelenmeyi, inceleme sonrası elde edilen verilerin sofraseraamiği yüzey tasarımlarında nasıl kullanılabileceğini sorgulamayı, ardından bu motif, sembol, yazı ve dokular stilize edilerek farklı, özgün, estetik ve işlevsel ürünler ortaya koyabilmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda Anadolu Selçuklu taç kapılarında yer alan motif, sembol, yazı ve dokular analiz edilmiş, yorumlanmış ve araştırmacı tarafından özgün, farklı, estetik ve işlevsel dekor tasarımları ile sofraseraamiği dekor tasarımları hazırlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma Anadolu Selçuklu taç kapılarında yer alan motif, sembol, yazı ve dokuları incelemeyi; elde edilen bulgular doğrultusunda özgün sofraseraamiği dekor tasarımları oluşturabilmeyi ve onları analiz edebilmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada genel tarama modellerinden ilgili literatürün taranması, nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman incelemesi tekniklerinden yararlanılmıştır. Ayrıca taç kapılarda yer alan motif, sembol, yazı ve dokular eser analizi yöntemine göre; kompozisyon, şekil, renk, doku ve içerdiği anlam analiz edilmiş, yorumlanmış ve sonrasında özgün, farklı, estetik ve işlevsel ürünlere dönüştürülmüştür.

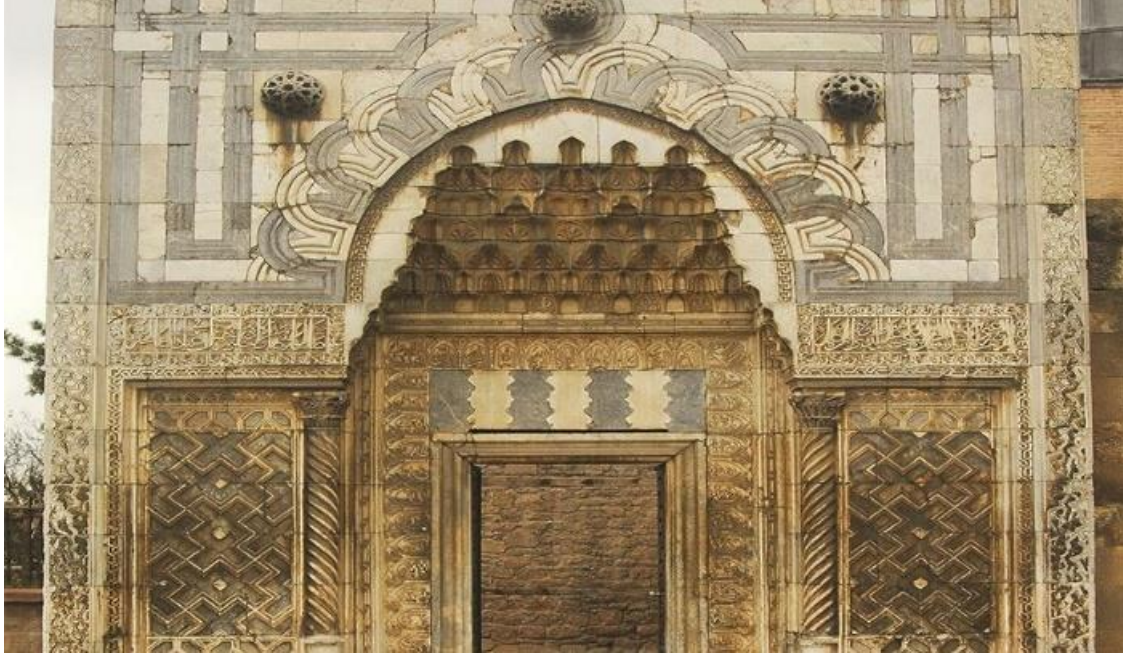
1. Anadolu Selçuklularında Taç Kapılar

Anadolu Türk mimarisine ait kütle biçimlenişinin en belirgin öğeleri olan taç kapılar, ihtişamlı ve görkemli dikdörtgen prizma kitleleri ile İslam Mimarisinde de uygulanmakta olan kapı düzenlemesi ile taş işçiliği geleneğinin bir ürünüdür. Taç kapılarda kapının prizmatik kütleyle sahip simetri aksında derince bir niş bulunmaktadır. Nişler, üzerinde geometrik veya bitkisel motiflerden oluşan dikdörtgen biçimli süsleme bordürler ile çevrelenir. Geniş ve sivri kemerler, istiridye kabuğu ya da mukarnas elemanlarıyla şekillenen niş örtüleri arasında en fazla gelişim gösteren mukarnas geçiş ögesidir (Ökeda, 1988: 1).

Selçukluların Anadolu topraklarına yerleşmesi ve Konya merkezli Anadolu Selçuklu devletinin oluşması ile birlikte Türk mimari sanatındaki gelişmeler devam etmiştir. Cami, mescit, hamam, medrese, şifahane ve türbe gibi mimari yapıların yanı sıra kervan yolları üzerine hanlar da inşa edilmiştir. Bu mimari gelişimler devam ederken ortaya çıkan siyasi olaylar sebebi ile yapıların en ihtişamlı kısımları olan taç kapılar XII. yy. sonlarında gelişim göstermeye başlamıştır. Anadolu'da bulunan en eski taç kapı Mengücekliler tarafından yapılan Divriği Kale Camii taç kapısı (1180-1181) kabul edilmektedir. Camide kullanılan taş malzemenin kullanıldığı taç kapı, yüzeyden taşırılmış biçimde kesme taşlarla inşa edilmiştir. (Ekmekçi, 2020: 8).

Türk sanatının her döneminde olduğu gibi Anadolu Selçukluları döneminde de önemli bir yeri olan süsleme geleneği, camii, medrese, kervansaray ve kümbetlerin en gösterişli yapı ögesi olan taç kapılarında da kullanılmıştır. Süsleme geleneği mimari yapıların maddi açıdan çekiciliğini arttırdığı gibi manevi gücünü de gösterdiği söylenebilir. Ortaya çıkan her bir eser, yapının heybetini, asaletini ve taç kapıları üzerindeki süslemeler de

dönemin özelliklerini vurgulamaktadır. Taç kapılarda yer alan her bir süsleme alanı ve oluşturulan kompozisyon, adeta manevi ifadenin taş üzerine yansımaları biçiminde ortaya çıkmıştır (Yaman ve Ertunç, 2019: 128) (Görsel 1) (Görsel 2.18).

Görsel 1. Anadolu Selçuklu Devleti Taç Kapısı Mimarisi, Konya Üç Taç Kapı

Selçukluların Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra inşa edilmiş olan taç kapılar, cephe kompozisyonlarının en önemli mimari elemanı olmaktadır. Taç kapılar taşıdıkları anlam ve ifade ettikleri anıtsallıkla, dönemin mimari anlayışını temsil eden yapılar haline gelmiştir. 13. yy. Anadolu'nun sanat boyutunda mimari gelişiminin en yoğun olduğu dönemdir denilebilir. Anadolu Selçuklu sanatı için maddi dünyaya hâkim, onun üstünde bulunan ve bütün kâinatın ahengini, kanunlarını teşkil eden ilahi bir düzen olarak yaklaşılmaktadır. Bunu anlatan en iyi ifade ise soyut biçimli yapılan süsleme sanatıdır (Güler, 2021: 36).

2. Taç Kapı Kavramı ve Uygulama Biçimleri

Anadolu Selçuklu dönemi taç kapıları, yapıların ön cephesinde genellikle orta kısımda beden duvarlarında çıkıntı yapan büyük ve gösterişli yapı ögesidir. Genellikle 2/3 oranlarında dikdörtgen biçimde tasarlanan taç kapılar orta bölümde yer alan ana nişin bulunduğu kısımda basık kemerli bir yapıya sahip olarak inşa edilmiştir. Ana nişin iki yanında bulunan alanların düz biçimde bırakılmaması için küçük nişlerle bezenmiştir. Ana nişin üzeri genellikle mukarnaslı kavsaraya sahip olup, bazı taç kapılar da sivri kemerli tonozlar ile ana nişin geçildiği görülmektedir. Kavsaralar üzerine konulan kemerler üstten gelecek olan yükü hafifletmek amacıyla yapılmıştır. Köşe kısımlarda düzenlenen sütunçeler taç kapı yüzeyine geçişin yumuşatılması için tasarlanmıştır. Taç kapının yüzeyinde farklı şekillerde kademeli olarak hazırlanan bordür ve silmeler oluşturulmuştur. Bordürler geometrik ve bitkisel motifler ile süslenmiştir. Figüratif süslemeler küçük ve az sayıda kullanılmıştır (Arseven, 1956: 707).

Selçuklu taş süsleme sanatında taç kapılar birincil konumda yer almaktadır. Taç kapıların oldukça bezenmiş bir tarzda abartılarak tasarlanması, cennette duyulan özlem ya da cennet beklentisinin hayali sonucunda ortaya çıkmıştır. İnananların hayalindeki cennet bahçeleri gibi bir mekân var ise o mekâna girişini temin eden geçiş alanı da taç kapı kadar ince ve zarif bir giriş ile gerçekleştirileceği düşünülmekteydi. Mimari yapıyı tanımlayan ve temsil eden taç kapılar, iç mekâna davet edici ve kucaklayıcı bir fonksiyona sahiptir. Türk sanatında pek çok yapıya girerken kimi zaman uzun kimi zamanda eşit boylarda ihtişamlı bir mimari yapı olarak hazırlanan taç kapılar, genel olarak taş ve mermer gibi materyallerden yapılmıştır. Taç kapıları diğer mimari örneklerden ayıran en önemli nokta, ön cephede bulunan uzun sivri kemerli mukarnas dolgulu nişlerdir. Taç kapılarda süslemeyi oluşturan öğeler, üçgen, kare, çokgen ve yıldız biçimli soyut geometrik anlatımlardır. Doğadan esinlenilerek tasarlanan bitkisel motifler ve hayvan figürleri bir diğer süsleme öğeleridir. Taç kapılarda bulunan yazı uygulamaları, yapının dini ve sosyal durumunu dile getiren belge niteliği taşımaktadır. Belge görevi gören bu yazılarda yapım ve onarım tarihinden, yaptıran kişiye, mimarın isminden dinsel içerikli kutsal sözlere kadar tarihi açıdan önemli bilgilere yer verilmiştir. Anadolu Selçuklu mimarisinde erken döneme ait çok az sayıda dış kısma taşırılmış bezemenin uygulandığı taç kapılar 12. yy.'ın ikinci yarısı itibariyle gelişimler göstererek karşımıza çıkmıştır. 12. yy.'ın sonunda taç kapıların cephesinin boyutları değişmiş ve daha büyük boyutlara sahip taç kapılar inşa edilerek süsleme unsuru olarak mukarnas düzenli taç kapılarda yerini almıştır. Bu dönemde yapılan süslemelerde bitkisel bezemeler ağırlıklı olarak kullanılmış olup, yazı ve hayvan figürleri bu süslemelerde yerini almıştır. Anadolu Selçuklu mimarisinde taç kapılar birden çok öğenin bir araya gelmesi sonucunda oluşmuştur. Taç kapıların çevresinde bulunan bitkisel motifler, geometrik şekiller, yazı, mukarnas düzenleri ile silmeler ve taş işçiliği en önemli örnekleri oluşturmaktadır. Kapılarda bulunan köşe sütunları kavsara kemerlerini taşıyor gibi görünmekte olup bu yapılar için önemli bir süsleme unsurudur. Yapı üzerinde ana nişleri örten mukarnas kavsaralar, mimari işlevin yanı sıra zengin bir süsleme elemanı olarak kullanılmaktadır. Bu süsleme öğelerinin yanında gülbezekler ve kabarlarda bu dönemin taç kapılarında süsleme öğesi olarak yerini almaktadır (Uzunharman, 2015: 14).

3. Anadolu Selçuklu Taç Kapılarına Süsleme Öğeleri

Süsleme, diğer bir adı ile bezeme, batı dilinde ornament, Arapça da tezyinat olarak bilinmektedir. Süslemenin genel anlamı ise bir yüzeyin düz veya kabartmalı biçimde, boyalı veya boyasız olacak şekilde bir veya birden çok öğenin düzenlenmesi işidir. Süs olarak da ifade edilen bezeme, sözlük anlamına göre bir yüzey üzerinde oluşturulan estetik ve haz uyandıran şekiller olarak tanımlanmaktadır.

Bitkisel motiflerden oluşan bezemeler, varoluşu ve hayatın devamını simgelemektedir. Taş işlemeciliğinde kullanılan bitkisel süslemeler bazen tek başına bazen de müstakil şekilde yüzeyler üzerinde kullanılmakta olup, farklı ve grift kompozisyonlar oluşturmaktadır. Süsleme sanatında oldukça fazla kullanılan ve zengin çeşitliliğe sahip olan bitkisel motifler, kaynağını tabiatın almaktadır. Bitkisel motifler, süsleme öğesi olarak pek çok alanda karşımıza çıkmış ve tezyini kültürümüzün bir parçası haline gelmiştir. İnsanlar doğanın sunduğu güzelliklerden olan bitkilerin şekilleri, dokuları ve renkleri ile motifler oluşturarak süsleme öğesi haline getirmişler ve bunları yaşamın her alanına taşımışlardır (Özsoy, 2013: 1).

Çoğu taç kapıda geometrik süslemeye oranla daha az kullanılan bitkisel motifler bazen tek başına bazen de birden fazla motifle birlikte kullanılmışlardır. Araştırma kapsamında incelenen taç kapılardan Sivas Gök Medrese'nin şeritlerinde sadece bitkisel motiflerin kullanıldığı görülmüştür (Ertunç, 2016: 126). Anadolu Selçuklu mimarisinin en önemli yapılarından olan taç kapılarda kullanılan bitkisel motifler, palmet, lotus, rumi, akantüs, kıvrık dal, yaprak, hayat ağacı ve lale motifleri olarak sınırlandırılabilir. Aşağıda bunlara kısaca değinilmiştir.

Palmet: Palmet, çok parçalı ve simetrik yapıya sahip olan sonsuz şekillere girebilen bir bitkisel motiftir. Palmet motifinde çok farklı şekiller bulunmakla birlikte, genel olarak ana tip palmet motifinin kullanıldığı söylenebilir. Bu palmet motifi, çeşitli büyüklükteki çemberlerle düzgün çizimi yapılabilen bir süsleme motiftir. Bu motif düşey bir eksenin iki yanında simetrik olarak yer alan parçalardan oluşmaktadır. Orta kısımda, sivri uçları dışa ve alt kısma doğru kıvrılan yapraklar, alt kısma dairesel bir dönüşle sap kısmına bağlanmaktadır. Bu ana tip palmet motifi, parça boyutlarının, oranlarının ve hareket yönünün değişmesiyle ya da farklı öğelerin eklenmesiyle birlikte yeni palmet motiflerine dönüşebilmektedir (Mülayim, 1976: 146).

Lotus: Türkler, Orta Asya'da herhangi bir yere bağlı kalmadan doğa ile iç içe bir yaşam sürmüşlerdir. Bu nedenle inançları doğrultusunda lotus çiçeği ile özel bir bağları oluşmuştur. Bilgelik, zariflik ve güzellik anlamı taşıyan bu çiçek, ayrıca ölüm ve yaşamın sembolü olarak kabul edilmektedir. Türklerin pek çok sanat eserinde kullanmış oldukları bu motifi, Anadolu'ya yerleştiklerinde de birçok mimari yapılar üzerinde taş işleme sanatı olarak eserlerinde kullanmışlardır (Özçalık, 2017, 25) (Görsel 2).

Görsel 2. Taş İşlemeciliğinde Kullanılan Lotus Motifi Örneği

Rumi: Türk süsleme sanatının en sevilen öğelerinden biri olan rumi motifi, günümüz süsleme öğesi olarak da kullanılmaya devam etmektedir. Rumi motifinin kullanımının, Uygurlar'a kadar uzandığı bilinmektedir. Bu motifin ilk hazırlayıcılarının, yapılan kazılarda bulunan eserler doğrultusunda Asya Hunları olarak bilinmektedir. Rumi motifi Anadolu'ya Uygur Türklerinden, Anadolu Selçukluları tarafından getirilmiştir. Rumi motifi taş işleme sanatında önemli bir süsleme öğesidir (Çetin, 2012: 28). Her dönemde özellikle de çinicilikte önemli bir motif olarak çeşitli biçimlerde kullanılmaktadır (Görsel 3).

Görsel 3. Taş İşlemeciliğinde Kullanılan Rumi Motifi Örneği

Akantis (Acanthus): Akantis (acanthus), ilk çağlardan bu yana kullanılmakta olan, mimari eserlerde de yoğun bir şekilde bulunan bir bitkisel motif örneğidir. Az ya da çok oranda stilize edilmiş akantis yaprakları sütun başlıklarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Akdeniz çevresinde yer alan uygarlıkların taş işlemeciliği sanatında yaprak, kıvrım ya da rozet formunda sayısız eserde karşımıza çıkmaktadır. Akantis motifi, yabani bir bitkinin ve bahçelerde bulunan kültür bitkilerinin, bölge ve dönem üsluplarına göre değişkenlik göstererek stilize edilmiştir (Demiriz, 1984: 19).

Kıvrık Dal: Kıvrık dal motifi Anadolu Selçuklu mimarisinde yer alan taç kapıların ön yüzlerinde bulunan bordürlerin düzenlenmesinde kullanılmaktadır. İnce sarmaşık biçiminde tasarlanan kıvrık dallar, taç kapının yan kanatlarındaki nişleri çevreleyecek biçimde kullanılır. Anadolu Selçuklu taş işlemeciliğindeki bitkisel motifler, doğada görebildiğimiz bitkilerden yola çıkılarak yapıldığı gibi, doğada göremediğimiz fakat bitkileri andıran motiflerde yine bu sanat dalında karşımıza çıkmaktadır (Algan, 2008: 83) (Görsel 4). Kıvrık dal motifi çeşitli stilize edilen çiçek ve yaprak bezeleri ile birlikte kullanılmaktadır. Kıvrık dal motifi çiçek ve yaprak bezemeleri ile bir araya geldiğinde ölümsüzlüğü simgelemektedir (Algan, 2008: 169).

Görsel 4. Taç Kapıların Nişlerindeki Kıvrık Dal Motifli Bordürler, Kaynak:

Hayat Ağacı: Dünya ve Türk kültüründe ağaca pek çok anlam yüklenmiştir. Dünya kültüründe hayat ağacı motifi doğurganlık, ölümsüzlük, şans, bereket ve sağlığı sembolize etmektedir. Tanrı ile iletişim kurabilme inancıyla kullanılan hayat ağacı motifi, insanların dilek, istek ve temennilerini sunmak için de kullanılmıştır. Salman'a (2020) göre hayat ağacı, "insanlığa hayat kalitesi ve sağlık sunmaya çalışan tüm sağlıkçıların bu gayretlerinin de belki de bir simgesi haline dönüşen hayat ağacı tarih boyunca çeşitli toplumlarda, çeşitli biçimlerde tasvir edilmiş ve anlamlandırılarak kullanılmıştır". Hayat ağacı geniş bir anlama sahip olup, sürekli olarak gelişim ve değişim içinde olan yaşamın evrelerini ifade etmektedir. Yeryüzü ve cennet arasında iletişimi sağladığı düşünülen hayat ağacı, evrenin üç elementinden ilki olan toprağın derinlerine inen kökleriyle yer altını, dal ve gövde kısmıyla yeryüzünü, ışığa yükselen üst dallarıyla cennete ulaşmayı sembolize etmektedir. Anadolu'da kullanılan hayat ağacı motifi can ağacı olarak da bilinmekte olup ölümsüzlük sembolü olarak da kullanılmaktadır. Anadolu Selçuklularında dini ve sivil mimarisinde yalnız süsleme unsuru olarak kullanılmayan Hayat Ağacı motifi, ayrıca sanatçılar tarafından büyük bir tutkuyla da tercih edilmiştir. Barış, bereket, bilim, hikmet, kudret ve sonsuzluk sembolü olan hayat ağacı, devletin koruyucu gücünü de simgelemektedir. Devlet ağacı olarak da nitelendirilen; kutsal ağaç ve cennet ağacı olarak da adlandırılan bu motif, Anadolu Selçuklu mimarisinin taç kapılarında yoğun olarak tercih edilen motiflerden biri olmuştur (Özkuş, 2019: 238) (Görsel 5).

Görsel 5. Hayat Ağacı Motifi

Karma Süsleme: Karma süsleme, geometrik ve bitkisel motiflerin üst üste getirilmesi sonucunda ortaya çıkan süsleme ögesidir. Bu birleşmeyle ortaya çıkan süsleme sisteminde motifler kendi özelliklerini yitirmemektedir. Karma süsleme sisteminde iç içe geçme uygulamasının yanı sıra hatlar keskin ve belirgin biçimde bırakılmaktadır. Bir diğer karma süsleme uygulaması ise, geometrik ve bitkisel motiflerin aynı yüzey üzerinde yan yana getirilmesi ile oluşturulmaktadır. Bu uygulama esnasında iki şerit arasında bir friz veya ince bir bant kullanılmaktadır (Algan, 2008: 95). Anadolu Selçukluları döneminde pek çok taç kapıda bitkisel motiflerle geometrik motifler karıştırılarak karmaşık geçişli kompozisyonlar hazırlanmıştır. Geometrik süslemelerin yapıldığı şeritlerin zeminlerine bitkisel motiflerle süslemeler yapılmıştır.

Geometrik Süslemeler: Geometrik biçimlerin düzenli bir biçimde bir araya gelmesi sonucunda, geometrik motifler oluşmaktadır. Geometrik motiflerin sistemli bir düzende oluşmasıyla birlikte farklı ağlar ortaya çıkmaktadır. Metal, ahşap, seramik ve tekstil olmak üzere pek çok alanda kullanılmakta olan geometrik motifler, sembolik anlam bakımından da oldukça zengin ve manevi anlamları yüksek şekillerdir. İslam sanatında da yoğun olarak kullanılan bu dekorasyon unsuru, ister arabesk ve geometrik desenler olsun, iste karmaşık düzende olsun pratik ve düşünceli bir biçimde tasarlanmıştır (Shojanoori, 2016: 467) (Görsel 6).

Görsel 6. Düzenli Geometrik Motifli Desenler

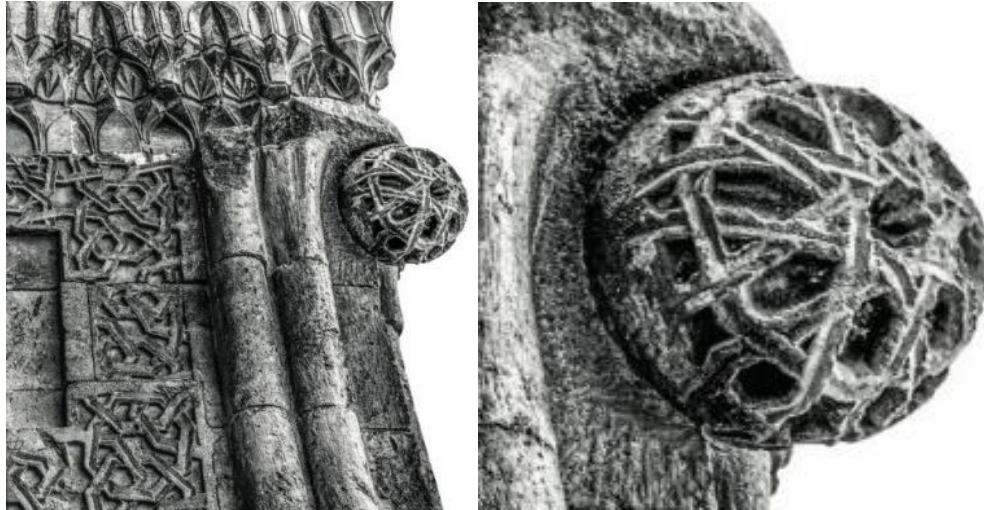
Sekiz Köşeli Selçuklu Yıldız Sistemli Motifler: Yıldız motifi, farklı köşe sayılarına sahip biçimleriyle Anadolu Selçuklu dönemi mimari yapılarında süsleme ögesi olarak kullanılmıştır. Türk süsleme sanatında kullanılan bu yıldız motifleri İslam öncesine kadar uzanan bir inanç ürünü olmanın yanı sıra, İslami inanç ve felsefesine bağlı bir kompozisyona sahiptir. Genel biçimde birbiri üzerine gelen kırık ya da düz çizgilerden oluşan yıldız motiflerinin diğer oluşma şekli ise, çeşitli yönlerde bulunan noktalara yönelen çizgiler, orta kısımda yıldız şeklini oluşturacak biçimde birleşmesidir. Türk mimarisinde Selçuklu yıldız olarak bilinen sekiz köşeli yıldız motifi, tek başına ve sıralı olacak şekilde çeşitli kompozisyonlar ile taç kapılar üzerinde kullanılmıştır. Selçuklu yıldız sistemi olarak adlandırılan yıldız motifi, sekizgen köşesi ile sonsuzluk anlayışını ve döngüsellliği ifade etmektedir. Selçuklu yıldız motifi yer aldığı malzemeye göre farklı şekillerde işlenmiştir. Yıldız motifi, malzemelerin karakteristik özelliğine göre oluşturulmaktadır. 45 derecelik dönüşle hazırlanan iki kareden oluşturulmuş olan sekiz köşeli Selçuklu yıldız, geometride oktagram olarak bilinmektedir. İslamiyet'te Selçuklu yıldızının sekiz köşesi cennetin sekiz kapısının simgesi olarak gösterilmektedir. Ayrıca yıldız motifinde yer alan sekiz köşe, merhameti, şefkati, sabırlı olmayı, sır tutmayı, cömertliği, sadakati, şükretmeyi ve doğruluğu simgelemektedir (dirilistaki.com). Türk mimari sanatında kullanılan sekiz köşeli yıldızlar, Karahanlılardan bu yana tek olarak veya geçmeler arasında sıralanarak, yan yana ve üst üste olacak biçimde birden çok sıra halinde kullanılmış olup, köşeleri uç uca gelecek şekilde sekiz köşeli yıldız motiflerin aralarında, dört kollu ve dört yöne doğru şekiller oluşturmaktadır (Soyupak, 2016: 3-4).

Geçme Düzenli Motifler: Geçme düzenli motiflerin bir diğer adı da zencerektir. Anadolu Selçuklu dönemi mimari yapılarının en önemlileri arasında olan taç kapılar üzerinde

bulunan geometrik düzenler, birbirine geçme tarzında oluşan düğüm ve şeritler halinde tasarlanmıştır. Bu düğüm ve şeritler taç kapıların etrafını saran kemerlerin tepe kısmına uygulanmakta olup, birbirleriyleilmek biçiminde bağlanmaktadır (anadoluselcuklumimarisi.com, 2020).

Rozet (Madalyon): Gül ya da çok kollu yıldız biçimli süsleme ögesi olarak adlandırılan rozetler, dairesel biçimli özellikle bitkisel motiflerin geometrik biçimlerde süslenerek klasik mimariyle bağlantılı olacak biçimde tasarlanan bir süsleme çeşididir. Anadolu Selçuklu mimari yapılarından taç kapılarda kullanılan süsleme unsurlarının her biri, ayrı bir kompozisyon alanı oluşturmaktadır. Dairesel formlarda oluşturulan ve yüzeysel işlemlerin kullanıldığı rozetler ve yarım küre biçiminde kullanılan kabalar, taç kapıları süsleyen tasarım ürünleridir. Özellikle taç kapı süsleme şeritleri ve mukarnasların arasında kullanılan rozetler, mihrap, minber ve minare kaidelerinde de kullanılmaktadır. Rozetler yontma, oyma ve kazıma tekniği ile uygulanmaktadır. Sade biçimlerde yontma tekniğinin kullanıldığı rozetler, ajur tekniği ile süslenerek üç boyut ve derinlik hissi oluşturmaktadır (Güler, 2021: 43-44).

Kabara (Küre): Küre, tüm noktaların merkezden aynı uzaklıktaki yüzeyle sınırlandırılan cisim olarak tanımlanmaktadır. Mimaride sözü edilen üç boyutlu küreler, içi dolu toplar şeklinde oluşturulmaktadır. Kabalar (Küreler) üzerindeki bezemeler sonsuzluk hissini yansıtmasının yanında gök kubbeyi temsil eden simgelerdir. Kabalarda yer alan bezeme gurubu süslemeler, sonsuzluğu ifade eden dönüşümlerden oluşan semboller olarak bilinmektedir. Pek çok kabara (küre) örneğinde de yıldız motiflerinin geçme sistemle oluşması ve devam edebilecek şekilde kompozisyon oluşturulması, sonsuzluk ifadesini temsil etmektedir (Yaman ve Ertunç, 2019: 133) (Görsel 7).

Görsel 7. Kastamonu, Cacabey Medresesi, Taç Kapı Küre Ayrıntısı

4. Sofra Seramiğinin Tanımı ve Tarihçesi

Seramik, inorganik bileşenlerin bir araya gelmesi sonucunda, pek çok farklı yöntemin kullanılmasıyla şekil verilip, sırlı veya sırsız olacak biçimde dayanıklılık kazanana dek pişirilme teknolojisinin genel bir adıdır. Seramik, pişmiş toprak olarak da tanımlanabilmektedir.

Anadolu'da ilk seramik üretimi M.Ö. 6000'li yıllara dayanmaktadır. İnsanların yerleşik hayata geçmesiyle birlikte çanak, çömlek, bardak, pişirme ve saklama kabı yapımına başlanmışlardır. Yaklaşık 8000 yıllık bir geçmişe sahip olan sofrta seramiği Çatalhöyük, Hacılar ve Çayönü Höyük'te yapılan kazılarda ortaya çıkartılmıştır. Anadolu tarihi geçmişinde Neolitik Dönemden bu zamana kadar Hititler, Frigler, Lidyalılar, Urartular, Bizanslar, Selçuklular ve Osmanlılar olmak üzere pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıklar da seramik üretimleri ile tarihimize ışık tutacak kap, kacak, kadeh ve pişirme kapları gibi ürünler üreterek farklı form, renk ve dekorlar ile günlük hayatta kullanım amaçlı eşyalar üretmişlerdir.

Seramik, binlerce yıl öncesine dayanan en eski endüstri alanlarından biridir. İnsanlar kili önce suyla karıştırıp sonra ateşte pişirerek nesne haline gelebileceğini keşfettiklerinde, kilit bir endüstri doğmuştur. Şimdilerde seramik bilimden teknolojiye, sanattan endüstriye kadar birçok alanda kullanılan ve ilerleme gösteren interdisipliner bir özellik sergilemektedir. Günlük yaşantımızda ise teknik ve bilimsel çalışmalar sayesinde sağlık sektöründen kaplama malzemelerine, mühendislikten sofrta seramiklerine kadar birçok farklı alanda kullanılmaya devam etmektedir (Erzincanlı ve diğerleri, 2021).

5. Bulgular ve Yorum

Anadolu Selçukluları dönemi pek çok sanat eserinin ortaya çıkmasını ve bu eserlerin pek çok sanatçıya ilham kaynağı olmasını sağlamıştır. Anadolu Selçuklu kültürü üç farklı coğrafya olan Anadolu, Asya ve İran kültürlerinin harmanlanması ile ortaya çıkmıştır. Bu dönemde hazırlanan mimari sanat eserleri dönemin kültürünü anlatmakta ve o dönemin anlaşılması için yol gösterici olmaktadır. Mimari eserlerde yar alan süsleme öğeleri ile sanatın göstermiş olduğu gelişmeler öne çıkmaktadır. Anadolu Selçuklu dönemi taç kapılarında kullanılan motifler, halı dokuma, tezhip, minyatür, hat sanatı ve çinicilik gibi pek çok farklı disiplindeki sanat eserlerinde de esinlenen bir unsur olmuştur. Türk sanatının geçmişine bakıldığında sıklıkla kullanılan bu motifler, günümüze de taşınarak çeşitli süsleme elemanlarında kullanılmaktadır. Bu süsleme elemanlarının kullanıldığı alanlardan biri de sofrta seramiği yüzey dekor tasarımlarıdır. Endüstriyel üretimle birlikte gelişen dekor tasarımlarında kullanılan tarihi yapılarda bulunan bu motifler, hem geçmişini günümüze taşıması hem de yapılan üretimlerin yurtdışı satışları ile tarihimizi tanıtmaya yardımcı olması bakımından önemlidir.

5.1. Anadolu Selçuklu Taç Kapılarında Yer Alan Motiflerin Sofra Seramiği Yüzey Tasarımlarına Yansımaları

Bu çalışma kapsamında Anadolu Selçuklu taç kapılarında yer alan motifler, sofrta seramiği yüzey tasarımı olarak çeşitli kompozisyonlar oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Ayrıca bu tasarımlarda günümüz trendleri de (renk, doku vb.) dikkate alınmıştır. Bu noktadan hareketle örnek olarak ele alınan Anadolu Selçuklu taç kapılarındaki bitkisel, geometrik şekiller, şerit yazılar ve hayvan figürlü motiflerden yola çıkılarak sofrta seramiği yüzeylerinde çerçeveler, kenar suları, pervaz, kuşatma kemerleri ve köşeliklerde bulunan desenler oluşturulmuştur. Gerçekleştirilen tasarımlara ve analizlerine aşağıda yer verilmiştir.

Uygulama Örneği 1: Araştırmanın birinci uygulama örneği karma sistem motiflerinden esinlenilerek ve stilize edilerek oluşturulmuştur. Hazırlanan “Selçuklu Bulganç Serisindeki” (Görsel 8) sofrta seramiği yüzey tasarımında yer alan karma motiflerden oluşturulan dekor tasarımında, bitki ve geometrik motiflerden esinlenilmiştir (Görsel 8.1) Bulganç kelime olarak karma ve karışık anlamında kullanılmaktadır. Selçuklu Bulganç serisi de iki farklı yapıda bulunan dekorun tek bir kompozisyon üzerinde karma bir biçimde oluşturulmasından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Tasarımdaki esin kaynağı olan iki farklı motif, önce çizgilerin merkezden dağılması ile birlikte geometrik, daha sonra da uç kısımlarına yerleştirilen bitki motifleri ile geometrik motifleri tamamlayan bir yüzey tasarımına dönüştürülmüştür. İnce çizgilerin kullanılmasıyla oluşturulan stilize edilmiş çok kenarlı geometrik yıldız motifinin uç kısımlarına palmet motifinin yapraklarından esinlenilerek bitkisel motifler yerleştirilmiştir. Seramik yüzeylerin merkezine yerleştirilen bu motifler, tabakların kenar kısımlarına konulan ince file uygulaması ile tamamlanmıştır. Kenar kısımda bulunan bu file uygulaması taç kapılardaki kemerlerden esinlenilerek oluşturulmuştur. Yüzey, yani dekor tasarımında kullanılan kahverengi ile de taç kapıların ahşap rengine gönderme yapılmıştır. Turkuaz ve kahve tonları ile hazırlanan zemin dokusu ile taş dokusu izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Tasarımın bütünündeki açık ve koyu renkler ile de, denge kurulmuştur.

Görsel 8. Selçuklu Bulganç Serisi

Görsel 8.1. Taç Kapı Karma Süsleme Motifleri

Uygulama Örneği 2: Araştırmanın ikinci uygulama örneği olan “Hayat Ağacı Kam Serisi”, taç kapılardaki hayat ağacı motifinden esinlenilerek ve stilize edilerek oluşturulmuştur. Anadolu Selçuklu döneminde pek çok eserde kullanılan hayat ağacı motifi, farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Hayat ağacı motifi, Kam olarak da bilinen ilk Türk topluluklarındaki özel karaktere sahip kişiler arasında da kutsal sayılmıştır. Bu yüzden tasarlanan bu seriye “Hayat Ağacı Kam Serisi” adı verilmiştir (Görsel 9).

Hayat Ağacı motifi yeraltı, yerüstü ve gökyüzünü simgeleyen dünya ve hayat arasında kozmik bir iletişim sağlayabilen bir simge olma özelliği taşımaktadır. Bu kozmik iletişim kurma özelliği ile ölümler, insan ve Tanrılar arasındaki bağı koruduğuna inanılır. Hayat Ağacının kökleri en uzak derinliklere dalları da gökyüzüne kadar sınırsız olarak uzandığı için pek çok farklı biçimde tasvir edilebilmektedir. Kamlar özel güç ve yeteneklere sahip olan tanrı tarafından gönderilmiş olan kişilere verilen addır. Buradaki kişiler yaşadığı

sürece dünyanın varlığına şahit olan özel nitelikli kişiler olarak kabul edilirler. Hayat ağaçları da görebilen ve yeşil kaldığı sürece dünyanın varlığına şahit olan sembolik motifler olarak kabul edilirler. Tasarlanan bu seride hayat ağacı motifi stilize edilmiş ve sofraya seramiği yüzey tasarımları olarak betimlenmiştir. Bu kapsamda merkezde dört adet kullanılan hayat ağacı motifi ile dört köşeli bir motif ortaya çıkartılmıştır. Anadolu Selçuklu mimarisinin en önemli yapılarından biri olan taç kapılarının kenar nişlerinde kullanılan hayat ağacı motiflerinin yerleşim şekli (Görsel 9.1), sofraya seramiğine uygun olarak yüzey dekor tasarımının bordürleri oluşturulmuştur. Seramik tabakların kenar kısımlarında motif olarak tasarlanan bordürler, hayat ağacının yaprakları stilize edilerek elde edilmiştir. Taç kapı kabartma kemerlerinden esinlenilerek bordürlerin iç ve dış kısımlarındaki kahverengi fileler oluşturulmuş ve dekor tasarımı tamamlanmıştır.

Görsel 9. Hayat Ağacı Kam Serisi

Görsel 9.1. Hayat Ağacı Motifi

Uygulama Örneği 3: Araştırmanın üçüncü uygulama örneği olan “Rumi ve Mai Serisi”, taç kapılarda kullanılan rumi ve kıvrık dal bitkisel motiflerinden esinlenilerek ve stilize edilerek oluşturulmuştur. “Rumi ve Mai Serisi”, ismini, mavinin pek çok renk tonu ile rumilerin yüzey tasarımında kullanılmasından dolayı almıştır (Görsel 10). Taç kapılarda en çok görülen rumi ve kıvrık dal motifleri kapıların şerit süslemelerinde ve köşeliklerinde kullanıldığı bilinmektedir (Görsel 10.1). Bu özellikler sofraya seramiği yüzey tasarımlarındaki tabakların bordür kısımlarına uygulanmıştır. Motifler üzerinde eskitme efektiyle ve zemine uygulanan taş dokusuyla birlikte, mimari yapının dokuları dekor tasarımlarına yansıtılmaya çalışılmıştır. Anadolu Selçuklu çini eserlerde de kullanılan bu motifler, mavi renk ve tonları ağırlıklı olarak uygulandığı için, “Rumi ve Mai Serisinde” de çinilerdeki renklere sadık kalınacak biçimde, bu renkleri tamlayacak farklı rengin tonları ile de desteklenmiştir. Hazırlanan bu dekor tasarımı ile geçmiş dönemlerin izleri özgün bir yaklaşım ile günümüze taşınmıştır.

Uygulama Örneği 4: Araştırmanın dördüncü uygulama örneği, geometrik motiflerden oluşturulmuştur. Geometrik motifler, Anadolu Selçuklu mimari yapılarında gerek karma dekor olarak adlandırılan farklı türlerin bir arada kullanıldığı kompozisyonlarda, gerekse yalnız başına olabilen önemli motiflerden biridir. Geometrik motiflerin çok farklı türleri vardır. Bunlardan biri birbirine geçme şeklinde tasarlanan yıldız biçimli motiflerdir. Sofra seramiği yüzey dekor tasarımında da kullanılan yıldız motifi, kenar süsleme bordürlerinde

olduğu gibi tabağın kenar kısımlarına uygulanmış olup, eskitme file etkisi ile de yapıdaki dokuların görünümü stilize edilerek özgün bir etki bırakılmaya çalışılmıştır (Görsel 11). “Yıldız Serisi” olarak hazırlanan bu dekor tasarımında kahverengi ve yeşil tonlarından oluşan karma renk anlayışı ile eskitme efektlerine yer verilmiştir. Ayrıca on iki kenarlı yıldız motifinin kullanıldığı bu tasarımda, on iki adet yıldız kullanılarak, sofraya seramiği dekor tasarımında motif tekrarı ile ulama yapılmıştır. Yıldız motiflerinin kenar kısımlarında bitkisel motifler kullanılarak tasarım tamamlanmak istenmiştir (Görsel 11.1). Farklı renklerin de kullanıldığı bu seride, alternatif kombinasyonlar yapılarak tüketicinin tercihlerini etkileyebileceği düşünülen motiflerin yanı sıra, renk çeşitliliği de oluşturulmak istenmiştir.

Görsel 10. Rumi ve Mai Serisi

Görsel 10.1. Rumi ve Kıvrık Dal Motifleri

Görsel 11. Yıldız Serisi, Fotoğraf yazarın kişisel arşivindedir.

Görsel 11.1. Geometrik Şekil Yıldız Motifi

Uygulama Örneği 5: Araştırmanın beşinci uygulama örneği, “Bitkisel Karma Serisi” olmuştur. Bitkisel motifler, Anadolu Selçuklu mimarisinde sıklıkla görülen bir süsleme ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu motifin dönemin önemli mimari eserlerinin neredeyse tamamında kullanıldığı görülmektedir. Bu kadar yaygın biçimde kullanılmış

olan bitkisel motifler, farklı biçimlerde hazırlanarak yüzey süslemelerinde yerlerini almıştır. Bu uygulama örneğinde hem tek başına sadece bir yaprak ya da dalla beraber kullanılmış, hem de geometrik biçimlerle birleştirilerek farklı kompozisyonlar yaratılmıştır (Görsel 12). “Bitkisel Karma Serisi” olarak hazırlanan sofraseraamiği yüzey tasarımında geometrik bir biçimde stilize edilen bitki motiflerine yer verilmiştir. Bu tasarımda yaprak motifi kıvrık dal motifiyle birleştirilerek üçgen biçimi oluşturulmuştur. Üçgen yaprak kompozisyonu, tabak etrafında çevrilierek bir şerit oluşturacak şekilde sınırlandırılmıştır. Turkuaz ve beyaz rengin uyumuyla birlikte yüzey tasarımında belirli alanlarda boşluklar bırakılarak gözü yormayacak bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır. Kombindeki tabakların bazılarının iç kısımlarında bazılarının ise kenar kısımlarında turkuaz renkli doku ve motif kullanılarak, yüzeyde hareket etkisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca tasarlanan bu serideki tabakların kenarlarına turkuaz ve kahverengi file getirilerek, kompozisyon sınırlandırılmıştır.

Görsel 12. Bitkisel Karma Serisi

Görsel 12.1. Karma Sistem Motif Örneği

Uygulama Örneği 6: Araştırmanın altıncı uygulama örneği, “Stüko Geçme Serisi” olmuştur. Geleneksel Türk sanatlarının önemli dallarından biri olan taş işlemeciliği, Anadolu Selçuklu mimarisinde kullanılan stükoların üzerine işlenmektedir. Bu kaplama malzemesi ile birlikte daha kolay bir biçimde motif işleme uygulanabilmektedir. Bu dönemde hazırlanan mimari eserlerin en ihtişamlı bölümü olan taç kapılar, taş işlemeciliğinin en belirgin örnekleridir. Pek çok motifin kullanıldığı bu alanlarda geçme yıldız ve bitki motifleri dikkat çekmektedir. Özellikle taç kapıların kenar alanlarında birer şerit olarak kullanılan bu motifler gri renkli taşlar ile de ihtişamını ortaya çıkartmaktadır. Günümüze kadar ulaşan bu eserler çeşitli dış etkenlerden dolayı bazı bölgelerinde yıpranmalar yaşanmıştır (Görsel 13). Bu oluşumdan yola çıkılarak tasarlanan “Stüko Geçme Serisi” sofraseraamiği yüzey dekor tasarımında, günümüze ulaşan yapıların yıpranmış ve bazı alanlarında kaybolmuş olan motifleri dikkate alınarak yeni bir tasarım ortaya çıkartılmıştır. Belirli kısımlarda yok olmuş geçme yıldız ve çizgisel bitki motifleriyle oluşturulan bu yüzey dekor tasarımında stilize motifler eskitme efektiyle özgün bir görünüme kavuşturulmuştur. Tabağın farklı yerlerinde daha net görünmesi sağlanan bu motifler, belirli bölgelerde etkisi zayıflatılarak tekrar edilmiştir. Kahverengi, krem ve kobalt

tonlarının kullanıldığı bu dekor tasarımında yine aynı renklerle file uygulaması yapılarak kompozisyon bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır (Görsel 13.1).

Görsel 13. Stüko Geçme Serisi

Görsel 13.1. Geçme Yıldız ve Kıvrık Dal Motifi

Görsel 14. Madalyon Serisi

Görsel 14.1. Bitkisel Madalyon Motifi (örnekteki duvarın rengine uygun tasarımda renk değişimi yapılmalı)

Uygulama Örneği 7: Araştırmanın yedinci uygulama örneği, “Madalyon Serisi” olmuştur. Anadolu Selçuklu mimari yapılarında kullanılan madalyon motifleri, estetik algıyı güçlendiren bitkisel düzenleriyle dikkat çekmektedir. Yapılarda kenar kanatlara yerleştirilen bu motifler, yapının dikkat çekici özellikleri arasındadır. Bitki motiflerinin tekrar etmesiyle oluşturulan çerçeve içerisine yerleştirilen madalyon motifleri, adeta birer tablo görüntüsü yaratmaktadır (Görsel 14). “Madalyon Serisi” olarak hazırlanan sofraya seramiği yüzey tasarımında, bitkisel madalyon motifleri tabağın etrafını saracak biçimde

düzenlenmiştir. Tabak zeminine uygulanan stilize edilmiş mermer dokusu ile yapının özelliği ön plana çıkartılarak değerine vurgu yapılmak istenmiştir. Kahverengi, mor ve mavi renklerin tonlarından oluşturulan bu tasarımda madalyon motifinin belirli şekillerinden alıntı yapılarak yeni bir motif oluşturulmuştur. Krem renkte düz renk tabaklarla kombin edilen Madalyon Serisi, günümüzün hem renk hem de doku trendlerine uygun olacak biçimde hazırlanarak kültürel mirasımız olan bu eserlerin izleri, endüstriyel bir ürün olan sofrta seramikleri ile günümüze taşımak istenmiştir.

Uygulama Örneği 8: Araştırmanın sekizinci uygulama örneği, “Taş ve Toprak Serisi” olmuştur. Bordürler Anadolu Selçuklu dönemi taç kapılarının en karakteristik özelliklerinden biridir. Çeşitli motiflerin bir araya gelmesi ile oluşturulan bu uygulamalarda bitkisel şekiller bir araya getirilerek çeşitli kompozisyonlar ortaya çıkarılmıştır. Bu tasarımda kıvrık dal, rumi ve hatayi gibi çeşitli figürler bir araya getirilerek bordürler oluşturulmuştur (Görsel 15). “Taş ve Toprak Serisi” olarak adlandırılan sofrta seramiği, yüzey dekor tasarımı ismini taç kapıların zaman içerisinde karşılaşmış olduğu doğal deformasyonlar sonucunda oluşturdukları görüntüden almaktadır. Zaman içerisinde renginde yaşanan değişiklikler bu tasarım çalışmasında yüzey renklerine yansıtılmış, kahverengi ve sarı tonlar tasarımın baskın renkleri olmuştur. Bitkisel bordürlerde yer alan motiflerin birlikte kullanılması ile de tabak etrafında bir şerit görüntüsü oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu tasarımda motifler, tek renk olacak biçimde sadece kahverengi ile oluşturulmuştur. Zemin renginde kullanılan sarı renk ise değişim sonucunda taşın almış olduğu renkten esinlenilerek elde edilmiştir. Kıvrık dal, rumi ve hatayi motiflerinin stilize edilerek kullanıldığı bu tasarımda karma bir motif çalışması yapılmıştır. Motiflerin oluşturduğu kompozisyonun iç ve dış kısımları yine motiflerde kullanılan renk ile sınırlandırılmıştır.

Görsel 15. Taş ve Toprak Serisi

Görsel 15.1. Bitkisel Bordür Uygulama Örneği

Sonuç ve Öneriler

Seramik, inorganik bileşenlerin bir araya gelmesiyle oluşan birden çok yöntemin kullanılması ile şekillendirilip, sırlı ya da sırsız olabilecek biçimde dayanıklılık kazanması için pişirilen malzemenin genel adıdır. İnsanların yerleşik hayata geçmesinden sonra en temel ihtiyaç olan beslenme ihtiyaçları ile birlikte kullanılmaya başlanan seramik, çanak, çömlek, bardak, saklama ve pişirme kabı olarak üretilmeye başlanmıştır. Seramik ilk dönemlerinde sadece yemek kabı olarak kullanılırken zaman içerisinde insanların değişen ihtiyaçları ve kültürel değerleriyle beraber estetik görünüm kazanarak bir sanat nesnesi haline de dönüşmüştür.

Seramiğin en önemli alanlarından biri olan sofr seramikleri uzun bir geçmişe sahip olan bir sektör olma özelliği taşımaktadır. Geçmiş dönemden günümüze kadar gelişerek gelmeyi başaran sofr seramiği üretimine, endüstri devrimi ile birlikte çeşitli desen, form ve renklerle üretilmeye devam edilmiştir. Sanayinin gelişmesi ile birlikte insanların alışkanlık ve isteklerinde de değişiklikler yaşanmıştır. Günümüz tüketim toplumunda ortaya çıkan bireysellik ile beraber kişilerin ilgi alanlarında ve zevklerinde de değişimler yaşanmış, özgün, farklı, estetik ve ergonomik açıdan tasarımsal beklentiler artmıştır. Globalleşme ve kültürler arasında etkileşimin artmasıyla insanların güzellik anlayışında ve beğenilerinde de değişimler yaşanmıştır. Bununla birlikte farklı tasarım ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Sofra seramiği yüzey tasarımları günümüzde sınırsız boyutlara ulaşmış ve tasarımcılar pek çok alandan kendilerine yeni tasarımlar oluşturabilmek için kaynak arayışına girmişlerdir. Tasarımda en önemli unsurlardan biri olan estetik görünüm, ön plana çıkmıştır.

Tasarımcıların ilham aldığı önemli kaynaklardan biri tarihi yapılarıdır. Tarihi yapılarda bulunan motif, sembol, yazı ve simgeler sofr seramiği yüzey dekor tasarımlarında farklı kompozisyonlar oluşturularak kullanılmaktadır.

Anadolu'nun tarihi geçmişi incelendiğinde pek çok uygarlığa ev sahipliği yaptığı ve bu uygarlıklar ile birlikte geniş bir kültürel yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bunların en önemlilerinden biri Anadolu Selçuklularıdır. Anadolu Selçukluları döneminde yapılan mimari eserlerin yüzeylerinde bağımsız ve birbirini tekrar eden süslemeler ve kabartmalar yer almaktadır. Bu süsleme ve kabartmalar madalyon, gülbezek, bitkisel motif stilizasyonları, geometrik biçimler ve kabarlardır. Süsleme ögesi olarak kullanılan motif, simge, yazı ve semboller ağırlıklı olarak taç kapılarda yer almaktadır. Bu araştırma kapsamında ele alınan taç kapılarda kullanılan motif, sembol ve simgeler, palmet, lotus, rumi, akantus, kıvrık dal, hayat ağacı, karma süslemeler, sekiz köşeli yıldız sistemli motifler, geçme düzenli motifler, rozet, küre, kitabeler, çift başlı kartal, aslan figürü, ejder figürü ve doğan figürü olarak sınırlandırılabilir.

Bu çalışmada, Anadolu Selçukluları dönemindeki taçkapılarda yer alan motif, sembol, yazı ve simgeler incelenmiş; elde edilen bulgulara göre taç kapılardaki motif, sembol, yazı ve simgelerden esinlenilerek özgün, farklı ve estetik sofr seramiği ürünleri tasarlanmış ve analizleri yapılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre sofr seramiği sektöründe öncü olan firmaların ürünlerinin yüzey dekor tasarımlarında, farklı geleneksel el sanatları ve sanat eserlerinde bulunan öğelere yer verdikleri tespit edilmiştir. Ancak bu araştırma sonucunda içerisinde Anadolu Selçuklu taçkapı yüzeylerinde yer alan taş işlemeciliği örnekleri, süslemeleri, motifleri ve kabartmalarından esinlenilerek oluşturulmuş sofr seramiği yüzey tasarımı örneklerine rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu araştırma, var olan

bu ihtiyacı giderecek olması, sofranın seramiği yüzey tasarımlarına farklı, özgün ve estetik örnekleri ortaya koyması; kültür değerlerinin yaşatılması ve geleceğe taşınması, hatta ticareti yapılabilen bu ürünlerin ihraç edilecek olan diğer dünya ülkelerine pazarlanabileceği olmasıyla, bir kültür aktarımını sağlayabileceği söylenebilir.

Araştırma kapsamında Anadolu Selçuklu dönemi taçkapıları üzerine uygulanan palmet, lotus, rumi, akantus, kıvrık dal, hayat ağacı, karma süslemeler, sekiz köşeli yıldız sistemli motifler, geçme düzenli motifler, rozet, küre, kitabeler ele alınarak yeni dekor tasarımları hazırlanmış ve bu hazırlanan tasarımlar analiz edilerek yorumlanmıştır. Bu kapsamda toplam sekiz uygulama örneği tasarlanmıştır. Tasarlanan her örnek, Anadolu Selçuklu taçkapılarında yer alan süsleme ve kabartmalar, madalyon, gülbezek, bitkisel motif stilizasyonları, geometrik biçimler ve kabartmaların stilize edilmesi araştırmacıların kendi estetik algı, anlayış ve sofranın seramiği üretimine uygunluğu değerlendirilerek oluşturulmuştur.

Elde edilen sonuçlara göre, Anadolu Selçuklu motif ve sembollerinden sadece sofranın seramiği yüzey tasarımlarında değil, uygun sektörlerdeki ürün yüzey tasarımlarında kullanılmak üzere esinlenilebileceği önerilebilir. Çünkü hem tarihi mirasın günümüze taşınması hem de bu tasarımlar ile tarihi değerlerin Dünya'ya tanıtımına katkı sağlayabileceği ve özgün ürünler ortaya çıkmasına olanak sağladığı söylenebilir.

Kaynakça

- Algan, N. (2008). Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisi Taş Yüzey Süslemelerinin İncelenmesi ve Seramik Yorumları. (Sanatta Yeterlik Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü. Seramik Anasanat Dalı. IV-95
- Anadolu Selçuklu Taç Kapısı Akantus Motifli Sütunçe Başlıkları. (2019). Erişim Adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET000659.pdf> / Erişim Tarihi: 27.11.2022 edinilmiştir.
- Arseven, C. E. (1956). Türk Sanatı Tarihi, Milli Eğitim Basımevi. 707
- Çetin, S. (2012). Anadolu Selçuklu Dönemi (Geometrik Yıldız Hayat Ağacı, Nar ve Rumi) Motiflerinin Heykel Sanatı Bağlamında Yorumlanması. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü. Heykel Anasanat Dalı. Kayseri
- Demiriz, Y. (1984). ACANTHUS; Türkiye'nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Adla Girmiş Bir Bitki Motifi. Sanat Tarihi Dergisi. (3)3. 19
- Diriliştaki (2022). Selçuklu Yıldızı Nedir ve Anlamı. Erişim Tarihi: 24.12.2022
- Ekmekci, M. (2020). XVIII. Yüzyıl İstanbul Yapılarında Taçkapılar. (Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı. Sanat Tarihi Doktora Programı. 8. Denizli
- Erzincanlı, A, N. Yıldızhan, E. Erken, D. Parlak, S. Akbak, S. Ebeoğlu, M. Arslan, L. Mercin (2021). Sofra Seramiklerinde Dekorlama Teknikleri, Ink-Jet Dekorlama Tekniği İle Diğer Tekniklerin Birlikte Kullanımı. Inonu University Journal of Art and Design (2021) ISSN: 1309-9876 E-ISSN: 1309-9884
- Ertunç, Ö. Ç. (2016). Anadolu Selçuklu Dönemi Taçkapıları Süsleme Şeritlerinde Tezyinat. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 3 (5). 115-126

- Güler. H. (2021). Sahip Ata Külliyesi Camii ve Hânikâh Taç Kapı Tezyinatı Değerlendirmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Geleneksel Türk Sanatları Anabilim Dalı. Geleneksel Türk Sanatları Bilim Dalı. 36-42
- Mülayim. S. (1976). Selçuklu Palmet Motiflerinin Tipolojisi. Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi. 20. ISBN: 0570-0116. 146
- Ökedan. A. (1988). Taç Kapılar.
[http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1749/%D6dekan%20\(3\).pdf?sequence=1](http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1749/%D6dekan%20(3).pdf?sequence=1), Erişim Tarihi: 24.12.2022
- Özçalık. M. (2017). Lotus Çiçeğinin Farklı Kültürlerdeki Önemi ve Peyzaj Tasarımında Kullanımının İrdelenmesi. Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi. Sayı 10. 25 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uygur/issue/35000/399492>
- Özkul. K. (2020). Sivas Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası Bezemeleri, International Journal Of Volga- Ural And Turkestan Studies (Ijvuts). Volume 2. ISSUE 3. 62
- Özkul. K. (2019). Anadolu Selçuklu Dönemi Taş İşlemeciliğinde Hayat Ağacı Motifi, <https://www.researchgate.net/publication/343065065>, s. 238
- Özsoy. H. N. (2013). Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motiflerin Kökenleri. (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü. Geleneksel Türk Sanatları. Tezhip Anasanat Dalı. İstanbul
- Salman, F. (2020), "Kapak Tasarımı Hakkında", İKÇÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:3, Yıl: Eylül 2020, s.3.
- Seramik Sıvı Barındırma Kabı Frig Dönemi M.Ö. 725-300. (2022). Erişim Adresi: <https://trdergisi.com/dunden-bugune-topragin-sanata-yolculugu/> Erişim Tarihi: 02.11.2022
- Shojanoori. N. (2016). Saljuk Art And Mystical Symbols Case Study: Metalworking. The Turkish Online Journal of Design. Art and Communication – TOJDAC, DOI NO: 10.7456/1060JSE/013. 462-467
- Soyupak. O. (2016). Selçuklu Geometrik Desenleri Arasında Yer Alan Yıldız Sembolünün Günümüz Ürünleri Üzerindeki Yansımaları. Uluslararası Geçmişten Geleceğe Sanat Sempozyumu ve Sergisi. Hitit Üniversitesi. Çorum. 3-4
- Uzunharman. H. (2015). İnce Minareli Medrese'nin Taç Kapısındaki Kitabelerin Hat Sanatı Açısından Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı. Çorum. 14-22
- Yaman. B. ve Ertunç. Ö. Ç. (2019). XIII. Yüzyıl Anadolu Taçkapılarında Kullanılan Madalyon ve Kabaralar. İSTEM. İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musiki Dergisi. 17(33). 127 – 147

Görsel Kaynakçası

- Görsel 1. Anadolu Selçuklu Devleti Taç Kapısı Mimarisi, Konya Üç Taç Kapı, Kaynak: <https://www.tarihcantasi.com/selcuklu-ve-osmanli-donemi-yapilarinda-tackapi/>, 2020/ Erişim Tarihi: 15.12.2022

- Görsel 2. Taş İşlemeciliğinde Kullanılan Lotus Motifi Örneği, Kaynak:
<https://www.flickr.com/photos/edk7/14480024565>, 2007/ Erişim Tarihi: 15.12.2022
- Görsel 3. Taş İşlemeciliğinde Kullanılan Rumi Motifi Örneği, Kaynak:
<https://www.kulturportali.gov.tr/portal/tasa-yansiyan-sanat-tac-kapilar>, 2022/
Erişim Tarihi: 01.11.2022
- Görsel 4. Taç Kapıların Nişlerindeki Kıvrık Dal Motifli Bordürler, Kaynak:
<https://arkeopolis.com/anadolu-turk-mimarisinde-anitsal-tac-kapili-medreseler/>,
2018/ Erişim Tarihi: 15.12.2022
- Görsel 5. Hayat Ağacı Motifi, Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/tasa-yansiyan-sanat-tac-kapilar>, 2022/ Erişim Tarihi: 15.12.2022
- Görsel 6. Düzenli Geometrik Motifli Desenler, Kaynak: https://www.ntv.com.tr/galeri/n-life/gezi/tasa-yansiyan-sanat-anadolunun-tac-kapilari,rZnOx15_NkKR9ZwVIUc5Bw/Qqbt8YsMyUCkqSZ9A8--yA, 2022/ Erişim Tarihi: 19.12.2022
- Görsel 7. Kastamonu, Caca Bey Medresesi, Taç Kapı Küre Ayrıntısı, Kaynak:
<https://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/caca-bey-medresesi-ve-turbesi>, 2017/ Erişim Tarihi: 08.10.2022
- Görsel 8. Selçuklu Bulganç Serisi, Kaynak: Keramika Tasarım Merkezi, Yıldız, 2022/
Erişim Tarihi: 27.12.2022
- Görsel 8.1. Taç Kapı Karma Süsleme Motifleri, Kaynak:
<https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/turk-konukseverliginin-simgesi-kervansaraylar,kLJ2PyXeVkmIJ1Xha3ZsA/S77JR4YEhUqz9SCQCwdZww>, 2022/
Erişim Tarihi:09.09.2022
- Görsel 9. Hayat Ağacı Kam Serisi, Kaynak: Keramika Tasarım Merkezi, Yıldız, 2022
- Görsel 9.1. Hayat Ağacı Motifi, Kaynak: <https://arkeopolis.com/turk-sanatinda-bitkisel-susleme>, 2022/ Erişim Tarihi: 15.12.2022
- Görsel 10. Rumi ve Mai Serisi, Kaynak: Keramika Tasarım Merkezi, Yıldız, 2022
- Görsel 10.1. Rumi ve Kıvrık Dal Motifleri, Kaynak:
<https://www.kulturportali.gov.tr/portal/tasa-yansiyan-sanat-tac-kapilar>, 2022/
Erişim Tarihi: 10.11.2022
- Görsel 11. Yıldız Serisi, Kaynak: Keramika Tasarım Merkezi, Yıldız, 2022
- Görsel 11.1. Geometrik Şekil Yıldız Motifi
- Görsel 12. Bitkisel Karma Serisi, Kaynak: Keramika Tasarım Merkezi, Yıldız, 2022
- Görsel 12.1. Karma Sistem Motif Örneği, Kaynak:
<https://www.bizimsivas.com.tr/haber/golgelerin-sirri-cozulebilir-19670.html> Erişim Tarihi: 11.12.2022
- Görsel 13. Stüko Geçme Serisi, Kaynak: Keramika Tasarım Merkezi, Yıldız, 2022
- Görsel 13.1. Geçme Yıldız ve Kıvrık Dal Motifi, Kaynak: <https://arkeopolis.com/anadolu-turk-mimarisinde-anitsal-tac-kapili-medreseler/>, 2022/ Erişim Tarihi: 02.11.2022
- Görsel 14. Madalyon Serisi, Kaynak: Keramika Tasarım Merkezi, Yıldız, 2022

Görsel 14.1. Bitkisel Madalyon Motifi (örnekteki duvarın rengine uygun tasarımda renk değişimi yapılmalı), Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/tasa-yansiyan-sanat-tac-kapilar>, 2022/ Erişim Tarihi: 12.11.2022

Görsel 15. Taş ve Toprak Serisi, Kaynak: Keramika Tasarım Merkezi, Yıldız, 2022

Görsel 15.1. Bitkisel Bordür Uygulama Örneği, Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/tasa-yansiyan-sanat-tac-kapilar>, 2022/ Erişim Tarihi: 04.11.2022

Bu makale iThenticate intihal tespit yazılımıyla taranmıştır. / This article has been scanned by iThenticate plagiarism detection software.

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur. / In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

Araştırma iki yazar tarafından yürütülmüştür (Katkı Oranı: %60 / %40). / The research was conducted by two authors (Author Contribution: 60% / 40%).

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır. / There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.